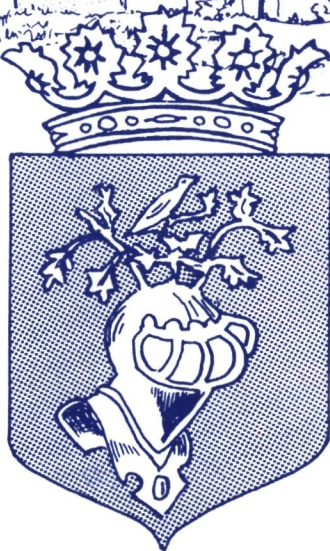

Helmonds Heem

HEEMKUNDEKRING
HELMOND
PEELLAND

Helmonds Heem is een uitgave van de Heemkundekring
Helmond-Peelland. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Uitgave van dit tijdschrift is slechts een van de activiteiten
van Heemkundekring Helmond-Peelland. Andere activiteiten
zijn onder andere toponymie, genealogie en archeologie.

De Heemkundekring hoopt door middel van haar activiteiten
het Helmondse Heem te beschermen.

Belangstellenden zijn in onze vereniging natuurlijk van harte
welkom.

ISSN 0166 - 3585

**Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland
Opgericht 24 mei 1948**

3-Maandelijks Tijdschrift

Maart 1988 - Nr.1

Inhoud:

De "warme bakkers" in vroege
tijden in Helmond.....3

A.J.Bodemeijer

Met Tinus op stap.....7

Jan Zeeuwen

De Vlasbloem

Historisch Jaarboek voor
Helmond VIII, 1987.....11

Giel van Hooff

In Memoriam

Jan Willem Tuininga.....

Jan Zeeuwen

**EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND**

Sekretariaat + abonnementen:

J.Vincent. Gooisehof 164,
Helmond -Tel.04920-40707

Redaktie:

Geert-Jan van Bussel
Sanne Vonk
Jan Zeeuwen

Redaktie-adres:

Joh.Bosboomstraat 13,
5702-V1 Helmond
Tel.04920-51847

Typewerk:

Mevrouw van Mierlo,
Mierlo

*

Kringlidmaatschap, inkl.
abonnement f25.-- per jaar.

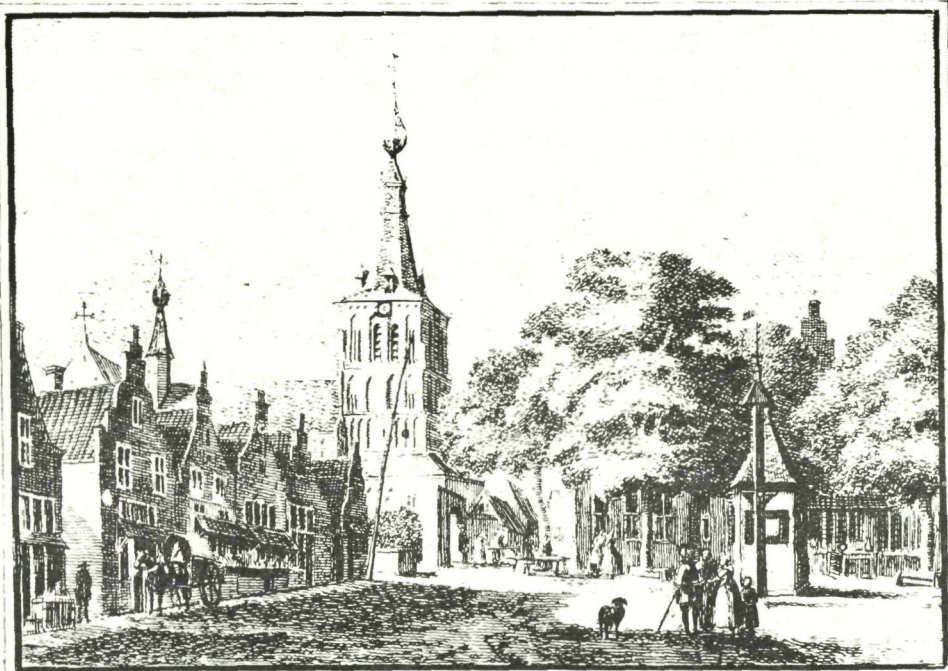
Abonnement zonder kring-
lidmaatschap f 15.-- per
jaar

Penningmeester:

T.Korporaal, Past.v.d.
Venstraat 17,Helmond

Amrobank Helmond,
rek.nr.48.80.23.300

ISSN 0166-3585

MARKT te HELMOND. 1740

Markt te Helmond met de toren van de St.-Lambertuskerk, 1740. Tekenaar: J. de Beyer. Graveur: H. Spilman. Uit: Verheerlijkt Nederland. Amsterdam, 1745-1774. 7,2 x 10,1 cm. Kopergravure.

DE "WARME BAKKERS" IN VROEGE TIJDEN TE HELMOND.

A.J. Bodemeijer.

Heel lang geleden zal er een tijd zijn geweest waarin ieder gezin zijn eigen brood bakte. Daarna lieten velen dat over aan mensen die er beter voor waren ingericht. Deze lieden bakten dan meer brood dan nodig voor eigen behoefte en ruilden dat in tegen goederen die zij weer nodig hadden.

Vervolgens zijn er mensen gekomen die van het brood bakken min of meer een beroep maakten en zo hadden we

de eerste "warme bakkers". Aan een beroep moeten zo veel mogelijk verdiensten zitten, dus moesten de beroepsmatige bakkers er voor zorgen dat ze een zo groot mogelijke omzet kregen.

Reeds in de vroege Middeleeuwen werd dit geregeld. De bakkers sloten zich aaneen in een vakvereniging - vakbond - gilde genaamd. Dit gilde moest er onder andere voor waken dat hun leden geen oneerlijke concurrentie werd aangedaan. Dat deze concurrentie, juist voor bakkers niet denkbeeldig was, bewijst het vele dat hierover is geschreven. De afschriften van vele processen die hierover zijn gevoerd bevinden zich nog in onze archieven.

Er deed zich echter een moeilijkheid voor.

Om brood te bakken heb je meel nodig en meel komt van graan dat gemalen moet worden. En.... de molens waarin gemalen moest worden waren eigendom van de Heer.

In Helmond bijv. van de graven van Arbergh, Baronnen van Cortenbach enz. Deze Heer verpachtte zijn molens en kreeg bovendien een gedeelte van hetgeen dat werd vermalen. Er moest dus op worden toegezien dat de inwoners van Helmond hun graan niet elders -goedkoper- lieten malen of dat zij meel kochten van graan dat niet op een van de molens van de Heer was gemalen en dus clandestien was ingevoerd. De schout en de vorster, in de hoedanigheid van wat we nu zouden zeggen, douanebeambten !, moesten er dus goed op letten, dat niets "bij nacht en onty", van bijv. Stiphout of Bakel in Helmond werd ingevoerd. Werd een overtreder betrapt, dan stond een zware straf hem te wachten. Paard en kar werden verbeurd verklaard: de kar verbrand en het paard verdronken. Dat had ook maar niet zo dom moeten zijn om mee te helpen aan de smokkelgang van zijn baas !

Aen Zijne Excellentie den
Heere Grave van Arbergh
Heere van Helmont eta. eta. eta.

Geven reverentelijk te kennen Evert van Haendel
Hendrik van Merevoort, Mattheus van Aelst, Dirk
Wagemans, Abraham Clercx, Hendrik Hendricx Sanders,
Marten Dielis Verheijen, Peter Peters van Laerhoven,
Willem Peters, Jacob van Couwenbergh, Aert Janssen
van Rosmaelen, Gerhard Janssen van Vechel, Wouter
Marcelissen, Cateleijn Somersdijk, Peter Gerhard Becx,
Hendrik van der Putten, Jan Peter Ceunen, Helena
weduwe Peter Wagemans, Willem Huijberts Verspaget,
Abraham Verduijseldonck, Jan Leenderts van Lieshout,
Joris Waerdenborgh, Peter Swinckels, dHuijsvrouw
Hendrik Bisschoppen, mitsgeaders de weduwe Goort Poorters
soo terw- en roggenbrootbackers als meel-
vercoopers alhier ter stede Helmont, Hoe dat sij
Supplianten ter Requisitie van den modernen Paghter
van de soo genoemde Montanten ende het gemael
met eede hebben moeten presteeren, van dien
Pacht niet te sullen fraudeeren: Ende gecon-
sidereert datter veel meer andere alhier ter Stede
sijn dewelke broot ende meel vercoopen ende
noghtans den voornoemde eedt niet gedaen hebben
daerdoor sij hen broot ende meel ook soo veel minder
konnen geven ofte soo veel meer daeraen winnen
mits sij haer meel van buijten bekomende dien
Impost niet en betaelen, daertoe sij Supplianten,
in Conformité van den voorsegden hennen gepresteerden
eedt, nu tot een penningh toe verplicht sijn,
Dienvolgens niet alleen tot een Extreme ruine voor
haer Supplianten nemaer ook tot eene merkelijke
prejuditie van U Excellenties Moolens, 'T is ook verder sulcx
hoe dat men voor desen alhier volgens de Taeffel ofte
Ordonnantie van den Peck maer twee wittebrooden
voor een stuijver heeft gebacken ende dat men der nu
drie voor negen Duijten compt te backen, waardoor
veele abuijsen in t' reguleeren van t' gewicht daervan
comen te geschieden, Ende omme allen t'selve
soo veel mogelijk wegh te nemen.

Soo keeren haer de voorsegden supplianten tot U Excellentie
onderdaenighlijk versoekende U Excellenties goede geliefte
ende voorsorge te wesen, omme daertegens soo veel
mogelijk is met een Charte ofte Resolutie te willen
doen versien: Ende waerbij allen die ghene dewelken
hennen eedt als voor niet afgeleijt en hebben, ende
hen in t'toekomende in hennen gilde (volgens U Excellenties
belieffte mits te vooren nogh seven ambaghten sijn geweest),
niet willen begeven, op seekere groote poene
ten behouwe als van outs daertoe gewoonelijk, magh
worden geinterdiceert ende verboden, omme gheen
broot ofte meel te mogen vercoopen: Ende dat ook

het wittebroot backen magh worden gereguleert
op den bovenverhaelden Peck ende dat de ordonnantie
daervan, mits versleeten sijnde, magh worden
gerenoveert door den Secretaris volgens d'ordon-
nantie van den Raedt deser Stadt!:

Twelk doende
Voor de Supplianten
Theod: Alberts Notaris

In een stuk, vezoek kan men zeggen, -Heerlijkheidsar-
chief Helmond no. 402- , doen de bakkers en meelverko-
pers van Helmond hun beklag bij de Heer. Zij vragen dan
om beter toezicht en "renovatie van de versleeten ordan-
nantie". Er werd dus kennelijk veel gesmokkeld. Uit vo-
rengenoemd stuk blijkt dat er toen, ongeveer 1698, in
Helmond 25 (!!!) officiële bakkers en meelverkopers wa-
ren. Personen met namen die we nu nog in Helmond tegen-
komen, zoals Beckx, Sanders, Swinkels en Verspaget. Als
we aannemen dat Helmond toen ongeveer 2500 inwoners tel-
de, dan was dat 1 bakker op 100 personen of 1 op 20 ge-
zinnen. Indien er daarnaast, zoals uit bovengenoemd stuk
blijkt, vele klandestiene bakkers waren, dan zal de spoe-
ling wel zeer dun zijn geweest bij de geëede echte warme
bakkers. Deze zullen nog wel andere bronnen van inkomsten
hebben gehad en waarschijnlijk was niemand alleen maar
bakker. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het feit
dat schrijver dezes in geschriften over Helmond omstreeks
die tijd, nooit de naam Bakker, Bakkers, Bekkers enz.
als achternaam heeft gezien. (Dit in tegenstelling tot
namen als bijv. Deckers, Mulders, Raaymakers, Smits enz.
respectievelijk de nakomelingen van een dakdekker, mole-
naar, wielmaker en smid.)

Dat de ontwikkeling in het bakkersvak niet heeft stil-
gestaan, bewijzen de hedendaagse broodfabrieken waarin
gebakken wordt voor duizenden gezinnen !

Rudolph Valentino

Rudolph Valentino en Vilma Banky in SON OF THE SHEIK

Foto: Archief G. Donaldson

MET TINUS OP STAP.

Jan Zeeuwen

In het afgelopen jaar werd in het Meyhuis een expositie gehouden over het fenomeen film, zoals zich dat ook in onze stad manifesteerde vanaf het prille begin.

Met afbeeldingen van onze theaters Scala, Centraal en Alcazar en affiches met o.a. de namen: Rudolph Valentino, Pola Negri, Henry Fonda, Stan Laurel en Olivier

Hardy, Marlène Dietrich, Harold Loys, Hans Albers en Greta Garbo. Buitenlandse sterren, die in de vooroorlogse theaters van Fransen, Geenen, Rob Croonenberg en Frans Tersteeg schitterden. En dat alles aan Marktstraat, Steenweg, Markt en Noord-Koninginnewal.

Met als eerste sprekende film "Johnny Boy" op 8 januari 1930 in het kleine Alcazar-theater. De eerste sprekende film; daarvoor werden stomme films b.v. toegelicht door een explicateur, waarvan Tinus Schellekens de voor naamste was. In de volksmond Tinus de Schel, want onze mensen hielden van kort proza. Een wonderbaarlijke man, deze Tinus: iemand die bijna elk gebaar van de acteur of aktrice, soms met een paar woorden, nog eens extra accentueerde. Daardoor werd de lach spontaner en de droefheid intenser. En dat alles door Tinus, acteur pur sang !

Dat acteurschap werd al snel onderkend door Rob Croonenberg, de 'Amerikaanse' Helmonder, directeur van de twee plaatselijke bioscopen Centraal en Scala. Deze gaf dan ook einde twintiger jaren opdracht aan Actueel Films in Haarlem een film over de Helmondse middenstandszaken te maken met in de hoofdrol Tinus de Schel. Met als thema:

een autotochttoon boertje trekt de honderdduizend in de Staatsloterij en gaat dat geld besteden bij Helmondse ondernemers. De film heette 'Tinus op stap' en draaide verleden jaar (weer eens) in het Meyhuis; in het kader van de film-expositie 1987. Een film met wonderbare beelden, zoals daar waren:

Magazijn Kofa tegenover de oude H.Hartkerk, lunchroom de Brug met zijn terrassen, kruidenier Ebben langs het smalle Ameidestraatje, banketbakker Korput onder de rook van de Bossche Tram, het oude Postkantoor met overbuur d'Ameide, grossierderij Spoorenberg met zakjes krenten, café Mina Spierings met zitjes onder de bomen, het huis met het hek van Pasteurke langs de Oude Aa, de kiosk op de Markt, de 'bezorgfiets' van slager Niessen met rieten mand voorop, van Gend en Loos met

paard en kar, de trapgevel van Schulte-Dirks met de uit-
hangklok van Stockx schuin tegenover, Leloup met een
zee van petten, het slanke silhouet van de H.Hart in
de vallende avond, de brandweerwagen met de bel en het
bepaalde trio banketbakkers: Kuijpers-de Nijs/ Martin/
Van de Ven, Mie Kras in Lektoeten en de stoffige boek-
handel van den Burgt, fietsen die als hazen lopen en
even Gotax bellen, Janus de Gouw in vol ornaat en de
wapperende soutane van een fietsende kapelaan, sanitair
van v. Laarhoven en brillen van Andriessen, hoedjes van
Tonny 'den Bok' en zitjes van Bijnen en last but
not least..... even tijd voor een Caravellis !

En tussen dat alles door: Tinus de Schel, druk gesticu-
lerend in het centrum van het rustige provincieplaatsje
Helmond. In het kleine koopcentrum van onze stad: Vee-
straat, Markt, Marktstraat, Ameide en Kerkstraat. Met
de honderdduizend op stap, een onvoorstelbaar bedrag
in een onvoorstelbaar povere stad. Want Helmond was
aan het einde van de twintiger jaren, toen deze film
"Tinus op stap" uitkwam, een stad met duizenden werk-
lozen. Mensen die eenmaal per dag in speciale lokalen
stempelden en daarna samenhookten aan het Binderseind

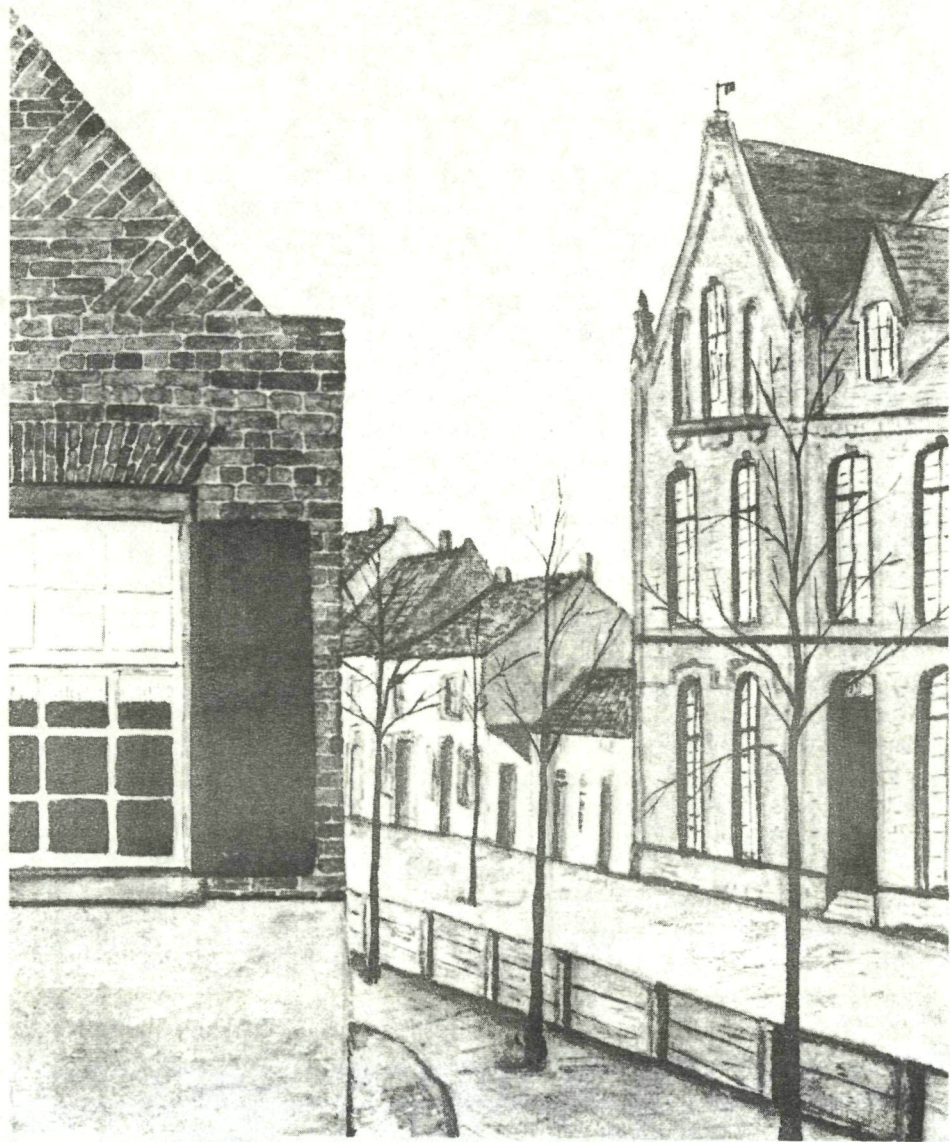
of op de stoep vóór of onder de Luts aan de Markt. Helmond geregeerd door het bekwame, maar autoritaire, driemanschap Van Hout-Ebben-Van Wel. Weliswaar een stad met veel werklozen, maar wel een gemeenschap, die ondanks de wonden, de humor niet had verloren.

Dat bleek toen Karel het ziekbed van zijn 78-jarige vriend Janus bezocht. Janus, die nog maar enkele dagen te leven had. Na een halfuurtje nam Karel handenschuddend afscheid en grapte met een lang knipoog: " Als ge nou hierboven ankomt, doe dan us een goei woordje vur me. Zörg nou us, dè'k de honderdduzend win.....!"

Jos van Wel, in de crisisjaren wethouder van o.a. sociale zaken.

Hoek Molenstraat/Broeder- of Ameidewal (thuidige Zuid-Koninginnewal). Rechts een deel van het Broederhuis en de St.-Jozefschool (thuidige Beroepenschool Mater Dei). Aquarel uit 1885 door J.L. Meyer. Gemeentemuseum Helmond.

DE VLASBLOEM

Historisch Jaarboek voor Helmond
VIII (Helmond 1987)

Giel van Hooff.

Terwijl elders, bijvoorbeeld in Tilburg, mede onder invloed van bezuinigingen, de uitgave van een historisch jaarboek rond de plaatselijke geschiedenis is gestaakt, bloeit in Helmond de Vlasbloem al weer voor de achtste maal. Blijkbaar zijn in Helmond de bezuinigingsperikelen niet zo groot en kan de archiefdienst nog genoeg tijd, moeite, én copy vinden om ook dit keer een welgevulde aflevering te presenteren. Hoe blij ik ook ben met de uitgave van een eigen Helmonds historisch jaarboek, bij elke uitgave vraag ik me wel eens af of het niet eens de overweging waard is om de moeite en tijd die er aan besteed is anders aan te wenden. Veel bijdragen in de Vlasbloem zijn nogal specialistisch van aard en nodigen geen breed lezerspubliek uit. (Waarbij ik mijn eigen bijdragen in het verleden niet wil uitzonderen). De Jaarkroniek, die ruim 1/7 van de inhoud bestrijkt, biedt een aardig - maar uiteraard zeer onvolledig - overzicht van het Helmonds gebeuren. De waarde is beperkt. En de literatuurlijst, die achterin is opgenomen, zou bijvoorbeeld ook in de jaarverslagen van de gemeentelijke archiefdienst gepubliceerd kunnen worden. Daarnaast is in de laatste nummers van De Vlasbloem telkens een artikel opgenomen dat al eerder, zij het op beperkte schaal, gepubliceerd voor handen was en in te zien op het gemeentelijk archief. Dit nog afgezien van de dubbelpublikaties van de archiefdienst zelf, zoals de monumentenlijst en de leemtelijsjt voor Helmonds historisch onderzoek.

Desalnietemen biedt De Vlasbloem een handzaam, misschien wat exclusief, jaarboeket uit Helmonds historisch lusthof. Voor hetzelfde geld heeft de geïnteresseerde in

Helmonds historie een aantal kleinere publicaties die meer aansluiten bij het Helmonds actueel historisch gebeuren. Ik denk hierbij als voorbeeld aan de kwartaaluitgave van de gemeentelijke archiefdienst van Dordrecht, Kwartaal & Tekens. Dit zijn kleine eenvoudige, maar goed verzorgde en geïllustreerde boekjes, die aansluiten op een jubileum, een nieuw verworven archief of een ander historisch gebeurtenis die in de belangstelling staat. Ook in Tilburg heeft men een (gedwongen) keuze gedaan voor een breder publiekstijdschrift, dat al langer naast het historisch jaarboek verscheen.

Maar goed, een eenmaal bestaand tijdschrift heeft verworven rechten en een goed alternatief is moeilijk aan te geven.

Terug naar de inhoud van nummer acht van de Vlasbloem. Zoals al vermeld bevat de Jaarkroniek een selectie van nieuwstesten met betrekking tot Helmond. De keuze is behoorlijk gevarieerd, hoewel de nadruk vooral op het gemeentepolitieke vlak ligt. Maar dat is een weerspiegeling van de inhoud van de krant. De erbij geplaatste foto's zijn echter voor het grootste deel van gemeentepolitieke aard. Op 14 van 24 foto's prijken leden van het college van B & W, alsof zij dé smaak- en nieuwsmakers van Helmond zijn. De eenzijdigheid van het fotomateriaal is wellicht een gevolg van het feit dat het Helmondse archief, wat actuele foto's betreft, voornamelijk op eigen opnames is aangewezen. Daarbij is men, door gebrek aan menskracht, vooral toegespitst op gemeentelijke gebeurtenissen. Het zou een misser zijn als de visuele herinnering van Helmond hiertoe beperkt zou blijven.

Het artikel van Ad van Kempen over de mislukte pogingen van Carel Frederik Wesselman om zijn zoon Carel Jr. in zijn oude functie benoemd te krijgen, is een vervolg op zijn verhaal in de voorgaande aflevering van de Vlasbloem. Heel veel informatie over het Helmondse maatschappelijke leven bevat het artikel niet, zelfs over de Wesselmannen wordt men niet heel veel wijzer. Wesselman is meer een kapstok om de bestuursrechtelijke ontwikkelingen op provinciaal en landelijk nivo te etaleren. Het gedeelte dat over de vier gebroeders Wesselman gaat en mogelijk nieuwe informatie had kunnen bevatten is teleurstellend. Er wordt te weinig (nieuw) materiaal gepresenteerd om een ontwikkelingschets van de stijging en daling van de familie Wesselman te kunnen onderbouwen.

Over de twee daarop volgende artikelen kan ik moeilijker oordelen. Mijn indruk is dat de gebrandschilderde ramen in de St.-Trudokerk te Stiphout en het Helmondse schepenprotocol goed beschreven zijn, zij het vooral voor de liefhebbers.

De vijfde aflevering in de serie Helmondse straatnamen bevat verdwenen straatnamen in Brouwhuis, Rijpelberg, Dierdonk, Stiphout en Mierlo-Hout. De titel is daardoor wat misleidend geworden.

Het artikel van T. Röttjers over de Volkshuisvesting in Helmond in de jaren 1850 - 1925 is de publicatie van een deel van een scriptie die al zo'n tien jaar geleden verschenen is, zonder dat dit door de redactie vermeld is. De redactie heeft ook nergens de keuze voor dit stuk en de selectie eruit toegelicht. Waarom is bijvoorbeeld het verslag over de arbeiderswoningen in Helmond in 1893 wel als bijlage opgenomen (een stuk dat elders al gepubliceerd is) en niet bijvoorbeeld

de uitkomsten van de woningtellingen voor Helmond van 1859 en verder, die bij het oorspronkelijke stuk ook als bijlage fungeerden ? Wel is de oorspronkelijke annotatie gehandhaafd, wat juist om ingrijpen vroeg. Wat te denken van de vele verwijzingen naar gemeenteverslagen, honderden pagina's dik, zonder paginanummer ?

De leemtelijs voor Helmonds historisch onderzoek is zo uitputtend en algemeen dat het bij de lezers tot de - overigens terechte - conclusie moet leiden dat de Helmondse geschiedschrijving bijna uitsluitend gat is en vrijwel geen kaas. Deze al te uitputtende opsomming geeft geen duidelijke prioriteiten aan. En dat is, mijns insziens, jammer, want op basis van duidelijke én belangrijke lacunes én een inventarisatie van beschikbaar bronnenmateriaal, zouden gerichte opdrachten verstrekt kunnen worden. Zo is het voor mij een vraag of de in deze Valsbloem gepubliceerde studie van Van Kempen nu de meest gapende leemte was die gedicht moest worden.

De bundel besluit met een overzicht van bioscopen en films in Helmond, Dit mede naar aanleiding van de verwerving van negen historische films met Helmondse onderwerpen door de gemeente Helmond. Het is jammer dat voor het artikel slechts gebruik is gemaakt van lokaal bronnenmateriaal, terwijl de laatste jaren toch het een en ander is verschenen op het gebied van de bioscoopgeschiedenis in Nederland. Vreemd genoeg ontbreekt ook het aardige boekje van H. de Wit over ' De bioscoop te Helmond '.

Ondanks de kritiese kanttekeningen toch goed dat stukjes Helmonds verleden zijn vastgelegd.

Moge nog vele Vlasbloemen, al dan niet in verschillende gedaante,bloeien.

BEKENDMAKING.

Ingevolge Art. 2, 3 en 10 der wet van
25 April 1880 (Staatsblad No. 67).

POSTWAGENDIENST VAN G. DE ROL
te **HELMOND**,
TUSSEN
Helmond en Gemert, v.v.

De dienst wordt uitgeoefend met Omnibussen, bespannen met een of twee Paarden, beschikbaar voor acht en tien Personen. Het inladen en afstappen van passagiers kan geschieden te

Helmond, Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Gemert.

Het Hoofd-kantoor is gevestigd te Helmond, aanvang genomen
15 October 1890.

UREN VAN VERTREK:

Vertrek uit Gemert naar Helmond:	Vertrek uit Helmond naar Gemert:
's Morgens 7.15.	's Morgens 9.50.
's Middags 2.50.	's Middags 12.50.
's Avonds 6.—.	's Avonds 6.45.

Bovenaanzake diensten worden dagelijks uitgevoerd, die van 12.50 naar Gemert en ten 6 ure van Gemert, zullen echter des Zondags hiervan zijn uitgezonderd.

VRACHTPRIJS:

Helmond—Aarle-Rixtel 25 Cent. Aarle-Rixtel—Beek en Donk 15 Cent.
Beek en Donk tot Gemert 50 Cent.

Voor Militairen, beneeden den Rang van Officier, Half Geld.

De Ondernemer,
G. DE ROL, te Helmond.

VERVOLG DE REIZEN DER WAGEN

IN MEMORIAM JAN WILLEM TUININGA

TOEN BEGEMANN - IN 1971 - ZIJN 100-JARIG bestaan herdacht, was dat onder direktie van J. W. Tuininga, de man, die sinds 1951 het bewind voerde.

Iemand met veel gezichten: gevierd zeiler van de Sneek-week, oorlogsvlieger in de meidagen van 1940, protector van het hockey.

Iemand met veel emoties: ingetogen bij Beethoven's piano-concerten, onstuimig bij feest en karnaval, ontroerd bij jubilea.

Bezongen als the big boss, dirigent van het Begemann-koor; hoffelijk of een protocol aan zijn laars lappend; diplomatiek of vrijbouter.

Iemand met veel gaven: groot organisator, bezorgde patroon, gastvrij man.

Iemand boordevol grappen: die soms als hij een gesprek beëindigd wilde zien, een mechanisch aapje vóór zijn bezoeker zette, dat in de handen klapte.

Iemand die veel gemeen had met die andere friese reus uit onze kontreien: dr. Wiegersma. In dezelfde mate een belangrijkheid relativerend, een onechtheid aan de kaak stellend, een goedheid belonend.

Al deze eigenschappen resulteerden in een grote popu-

lariteit: bij de mensen van Begemann, bij de mensen van het carnaval, bij de mensen van de sport, bij de man-in-de-sstraat.

Dát was al in 1971, na 20 jaar, toen Begemann zijn 100-jarig bestaan vierde en als geste zeven zonnewijzers aan onze stad schonk, waarvan één bij het Beiaard-museum in Asten werd geplaatst.

Dat gebaar, géven, was een typische eigenschap van de Begemann-bestuurderen. Daartegenover ontving de familie Tuininga vaak geschenken van zijn personeel als dank voor een humaan beleid.

Dan kreeg de fabrieksraad een warme brief van mevr. Tuininga-Boissevain, waarin een spontane dank voor het geschonkene.

Voor die wederzijdse achting hadden Egbert Begemann samen met van Hoorn reeds in 1971 de basis gelegd, toen zij een reeds bestaande gieterij overnamen. Van Brückenhaus, een fabrikant uit Mönchen-Gladbach, die Helmond als vestigingsplaats prefereerde. Daar waren diverse redenen voor: allereerst de ligging vlakbij het Ruhrgebied en tegen Luik leunend en verbonden met de haven Rotterdam. Via kanaal of spoor een knooppunt van verkeer dus.

Fabrikant Egbert Begemann was één van de zonen van ds. Jan Begemann, een geslacht dat oorspronkelijk uit Duitsland stamde. Een familie met een wapen, voorstellend een wandelaar met een rugzak, die langs een rivier wandelt, met hoog daarboven op de rotsen een burcht met wapperende vlag. Het riviertje is de Bega, met daarlangs een man. Aan de naam Begemann werd later de naam Haverkamp toegevoegd.

Onder Egbert Begemann werden, al bijna meteen na

de overname, de eerste stoommachines, in 1875 en 1876, op de markt gebracht. Daarnaast was men gestart met de fabricage van draaibanken en boormachines.

De tentoonstelling in 1879 van de Nederlandsche Koloniale Nijverheid, bracht Begemann succes. Koning Willem III had toen bijzondere aandacht voor een speciaal zelfsmerend lager en aan het diner voor standhouders stelde hij Begemann het praedikaat 'Koninklijke' in het vooruitzicht. Twee jaar later, in 1881, op 28 februari, kwam inderdaad de goedkeuring van het recht 'Koninklijk' in de firmanaam te vermelden.

Dat was een erkenning en een pluspunt voor een bedrijf, waarin bij ziekte al een uitkering aan de arbeiders plaatsvond. Gering weliswaar, maar hoopvol voor de toekomst. Een van de eersten in Nederland.

De beloningen voor de 'werklieden' mochten er ook zijn: in 1873 verdiende de best betaalde man 23 ct. per uur, een draaiër 16 ct. en een modelmaker 12,5 ct. Voor zondagswerk gold een dubbele beloning.

Ook stimuleerde Begemann de recreatie van zijn volk. Een fanfare werd opgericht; de instrumenten en het verteer werden door de fabriek betaald. Periodiek werd in de modelmakerij „bij de walm van grauwe petroleumlampen en de gloed van een dikbuikige kachel geoeffend”, aldus de kronieken.

Dat was in de tachtiger jaren van de vorige eeuw, toen Begemann al een watertank in Gorinchem plaatste en bruggen aan Nederlands Oost-Indië leverde. Ook werden centrifugaalpompjes vervaardigd. Orders hierop werden regelmatig na het optreden van mede-

directeur Kam in 1889 geboekt. Omdat middelbare technische scholen ontbraken en van Delft weinig gebruik werd gemaakt, stelde Begemann jongens van goede komaf in de gelegenheid technische kennis op te doen. Een van de eerste getuigschriften Volontair werd uitgereikt aan Marinus van der Meulen uit het friese Bolsward. Hierna volgden mensen als Louis v. Soest, Hasselman, en de legendarische Felix v. Heyden, H.V.V.-voetballer-virtuoos, de latere burgervader van Vught.

Dat laatste was in de twintiger jaren toen Begemann het gouden jubileum achter de rug had en zijn bestaansrecht volledig had bewezen. In die achterliggende periode, 1871-1921, was Egbert Haverkamp Begemann in 1909 opgevolgd door zijn zoon Paul, die tot 1919 met ir. Kam de directie voerde.

Onder de directie van Paul Begemann vonden grote uitbreidingen plaats: nieuw ketelhuis en machinekamer, kantoorgebouw en de grote konstruktie-werkplaats.

Hij vertrok in 1919 naar Rusland en werd opgevolgd door Ir. Bienfait, die tot 1951, ten dele met Ir. Kam, leiding zou geven.

Vanaf het begin, 1875, tot aan de crisisjaren was onze stad bestuurd door helmondse burgemeesters: de Raad, van Hoeck en van Hout. Bij de overname, in 1871, regeerde burgemeester van den Dungen, de Bergeykse koopman, die bijzonder bekwaam was, maar bij de bevolking minder geliefd. In 1937, toen ook Begemann zich aan het herstellen was van de zware crisis, werd Moons tot burgemeester benoemd. De brutowinst van dat jaar stelde het bedrijf in staat

de achterstand op de afschrijvingsrekening in te halen en ook het boekjaar 1938 was bijzonder gunstig. De moeilijkheden van de periode 1929-1936 waren gelukkig overwonnen. Toch waren de vooruitzichten minder rooskleurig. De internationale toestand spitste zich toe en door de mobilisatie in 1939 kreeg ook Begemann te kampen met een personeelsgebrek. Op 10 mei 1940 barst de bom en één dag later veroverden de Duitsers onze stad, die praktisch onbeschadigd in hun handen valt. Gelukkig maar, want door de 5 oorlogsdagen wordt veel vernield en bruggenbouwer Begemann kan aan de slag.

Allererst in onze eigen stad, waar het verkeer oost-west verbroken is en bruggen moeten worden hersteld, maar overal in Nederland, want er is hevig gevochten en de opmars van de Duitsers werd zoveel mogelijk belemmerd, met als gevolg: vernielde rivier- en kanaalovergangen. Dus werk in de winkel van het helmondse bedrijfsleven. Bienfait c.s. kan zich de handen flink wrijven.

Het boek „Helmond, 35 jaar bevrijd”, uitgegeven door de plaatselijke VVV, meldt hierover:

„Aan de nieuwe noodbrug over de Zuid-Willemsvaart, tussen Veestraat en Steenweg wordt door Begemann hard gewerkt, want op donderdag 23 mei (dus binnen twee weken na de vernieling) komt al een vaste brug gereed, die later door een ophaalbrug zal worden vervangen. De Duitsers herstellen zelf de spoorbrug, maar aan de trambrug bij van Vlissingen en aan de brug bij de Waardstraat, wordt voorlopig nog niet begonnen”.

Gelukkig wist Begemann de harde oorlogsjaren goed

door te komen. Enkele dagen vóór de bevrijding echter, september 1944, voltrok zich een ramp voor het bedrijf.

Terugtrekkende duitse genie-troepen legden trotyl-springstof onder de vitale delen en installaties en veroorzaakten een troosteloze ruine in de hele fabriek. Alle produktie werd op slag lam gelegd en er was een half jaar voor opruiming en eerste herstel nodig. Als troost kon gelden, dat ca. 600 ton materiaal om bruggen te bouwen werd achtergehouden.

Grote zorgen dus voor de direktie tot aan het einde van de veertiger jaren, toen de industrie zich herstelde. Ir. Bienfait had het bedrijf, speciaal vanaf 1929, door duistere tijden geloodst en een pluim verdiend. In 1951 gaf hij het roer uit handen. Zijn opvolger J.W. Tuininga, mocht de zoete vruchten plukken; een ernstige direktie werd vervangen door een luimige charmeur. De vijftiger-, zestiger- en zeventiger jaren leenden zich meer voor de vrolijke noot, ofschoon de grootst mogelijke inspanning van de Bege-mann-crew en medewerkers werd vereist.

Enorme projekten werden in die dertig jaren, na de tweede wereldoorlog voltooid: tanks op Aruba, spoorbrug bij Oosterbeek, stoomgemaal in Nijkerk, watergemaal op Terschelling, bouw van de Moerdijk-brug, Delta- en Zuiderzeewerken, staalkonstrukties en pompen.

Dat alles onder supervisie van direktie J. Tuininga, de fries, die zich in Brabant zó thuis voelde en onze mensen zó waardeerde. Bij jubilea, 25-40-50-jarige, stond hij erop de feesteling persoonlijk toe te spreken en de hand te drukken, vaak terzijde gestaan door

zijn echtgenote. Opmerkelijk was het grote aantal employés, dat zó lang bij Begemann werkte. Wel een bewijs van de aanhankelijkheid en de trouw, door een gunstig klimaat geschapen.

Jammergenoeg kwam in de tweede helft van de zeventiger jaren een terugslag en werden belangrijke verliezen geleden. Dit leidde tot de veronderstelling, dat een vijftigtal krachten uit de niet-produktieve sektor af zouden moeten vloeien, om het bedrijf weer rendabel te maken. Een bijna onverteerbare zaak voor directeur Tuininga, om zóveel mensen van het eerste uur congé te geven. Ook de mogelijkheid van verkoop van aandelen aan anderen wuifde hij driftig weg: „.....Over mijn lijk”, was zijn reactie.

Omdat na zijn pensionering niet direkt een juiste opvolger werd gevonden, bleef „dun Tuin” zoals hij door ieder werd genoemd, nog tot juli 1979 aan.

Ir. Ten Have werd zijn opvolger.

Het Tuininga-tijdperk was ten einde, met zijn hoogten en dieptepunten, altijd begeleid door een snaakse lach. Het kleine bedrijf, met Europese vermaardheid, was er nog, mogelijk afgeslankt in de toekomst, maar met goede troeven.

— Alt un goei bedrijf geweest, zei Piet de kastelein, vol orders.

— Oh, ja, antwoordde jhr. Emile, mar de personeelskosten rijzen de pan uit.

— Ja, dè geldt vur iedere zaak, vulde Jean-Claude aan, mar ge moet de moed nie verlieze.

— Dè du dun Tuin zeker nie, lachte broeder Olijf, die zie de zonzijde.

— Wel unne grapjas, zei Lowie, trouwens zó liepen

ur hier vruger meier rond. Ut was dikkels lachen geblazen.

— Oh, ja, zei Piet de kastelein en hij memoreerde een jolige gebeurtenis uit het begin van deze eeuw, toen onder het diner van een jubilerende vereniging de voorzitter een korte speech afstak, die ademloos werd aanhoord, niet te lang, want van die sonore stilte maakte een van de bestuursleden gebruik door plotseling onder de gedekte tafel te duiken. En vervolgens recht op te gaan staan.

Een hele konsternatie, dat wel! Want langs de corsage van een van de dames droop de saus en een stuk biefstuk was op het kale hoofd van de penningmeester terecht gekomen.

Om van de dampende broeken met aardappelresten en bloemkool niet te spreken.

Waarvan geen akte in de notulen!

Uit: "Cocktail" (1981), Jan Zeeuwen

REEDS MÉÉR DAN EEN EEUW!

DRUKKERS SINDS 1872

DE REIJDT-SIMONS BV

DRUKKERIJ

KANTOORVAKHANDEL

KROMME STEENWEG 35 · HELMOND

TELEFOON 04920-22330